

AZ ÁLLAMELMÉLET POKLA

Carl Schmitt fogadtatása a társadalomtudományokban. Szerkesztette: Cs. Kiss Lajos. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest. 2022–23. I–II. kötet, 1392 oldal, 9398 Ft

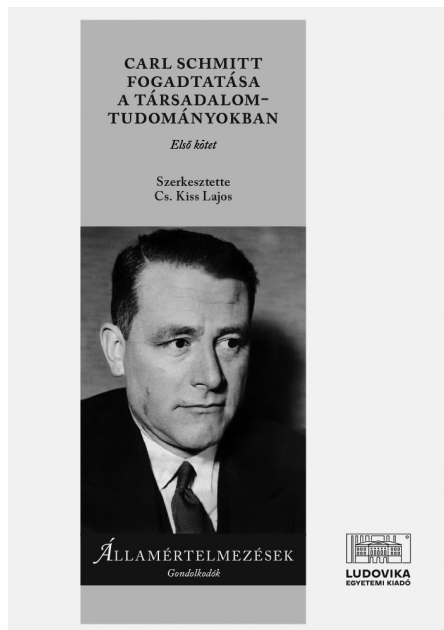
Carl Schmitt úgy jár a modern államelméletben, ahogyan Vergilius járt Dante poklában. Jól kiismeri magát, otthonosan mozog, mégis idegenvezetőként viselkedik. Helyzete rejtélyes. Tanú vagy vádlott? Pogány vagy hívő? Bűnös vagy útítárs? És ki dönti el mindezt? Ahogy 1922-ben kiállított igazolványán is olvasható: Schmitt egy „megszállt terület lakosa” volt. Nagyjából ez jellemezte az államisághoz fűződő viszonyát is. Épp ezért különös tény, hogy egy Schmitt magyar recepciójáról szóló kötet a Ludovika Kiadó *Államértelmezések – Gondolkodók* című sorozatában jelenik meg. Carl Schmitt ugyanis olyan politikai gondolkodó volt, akit az állami lét kérdései tulajdonképpen nem érdekeltek. Nem az állam mint immanenciakéhely, legalitásketrec és bálványfogalom foglalkoztatta a 20. század legjelentősebb politikai gondolkodóját. Politikaelméleti fő művében (*A politikai fogalma*, 1932) éppen azt állította, hogy a modern államélet paradigmája kifulladásra: „Az államiság kora most véget ér. Erre nem is kell több szót vesztegetnünk. Vele véget ér az államra vonatkoztatott fogalmak egész felépítménye is, melyet az Európa-központú állam- és nemzetközi jogtudomány négy évszázados gondolati munkával hozott létre.”

Politika és államiság a modernitás előtt sem voltak egyjelentésűek. Különfejlődésük a modern politikai komplexum felbomlása után természetesnek mondható. Schmitt a „Hobbes-kristály” formájában tárta elénk a modern politika struktúráit. A modell alapját az igazság és az emberi szükségletek (például az immanens rendigény vagy az anyagi létfenntartás) közötti éles megkülönböztetés adja, valamint az ezt áthidaló struktúrák: a közvetlen és a közvetett hatalom ágensei. Ezek, döntések és interpretációk révén, nemcsak közvetíteni tudják az igazságot, de ki is iktathatják azt,

ahogy a döntő pozíciót birtokló Pilátus, illetve az interpretációs hatalmat féltékenyen őrző írástudók és főpapok tették, mikor a történelem leghíresebb metapolitikai vitáját követően a város falain kívül feszítették keresztre Jézust. Az igazság a modern politikában is valami „külső”. Ez egyértelműen kitűnik Schmitt kristályformát mintázó modelljéből. De a „Hobbes-kristály” jelentősége ezen is túlterjed, mivel öt lényeges kérdést kínál a modern politika helyzetének mélyebb megértésére. *Mi az igazság?* – ez az első kérdés, amit a modernnek számúztak a politikából. Aztán az írástudók és papok kérdése jön: *Ki interpretál?* – ez metapolitikai kérdés, mert igazság és hatalom viszonyáról szól. A harmadik kérdés már kifejezetten politikai jellegű, s így szól: *Ki hozza meg a döntést?* Végül pedig olyan kérdések következnek, amelyeket liberálisok és szocialisták is könnyen megértenek és üdvözölni tudnak. Először is: *Mi a norma?* – ez a fennálló joganyagra vonatkozó kérdés, amely a liberálisok szemé elől eltakarja az igazságra, interpretációra és döntésre vonatkozó előzetes kérdéseket. Sorban az utolsó kérdés pedig

ez: Melyek az ember szükségletei? Íme, Carl Schmitt kulcsa a politikai modernséghez.

Ezek a kérdések kellően általánosak ahhoz, hogy átvezessék gondolkodásunkat a modernitás utáni idők politikájára, amelyben a közélet talán új formákban fog kiteljesedni, de az is lehet, hogy felszívódik. Éppen ezért van napjainkban hallatlanul nagy tétje a politikai gondolkodásnak. A normarendszerré racionalizált hatalom glóbuszai ma ismét kaotikus mozgásban vannak, a politikai szférák néha összeütköznek, egymásba omlanak, megadóan széthasadó, sokfelől áttört gömbhéjaikkal most már inkább széltől szaggatott virágokra emlékeztetnek, és rég nem keltik zárt magház vagy

rideg kristály benyomását. A virágokat a szél porozza be – magát a szelet pedig, mint valami örökké külsőt és kívülről jövőt, a transzcendencia legősibb szimbólumai között tartjuk számon. Igen – ha a virágokat a szél porozza be, akkor a *politeiát* az *alétheia*. S ez nemcsak igazságot jelent, hanem felfedettséget, feltáruult létet is (Heideggernél: *Erschlossenheit*). Nyiladoznak hát a virágok, kelyhek, börtönajtók! Lehet, hogy új erők fogják színre vinni az emberi szabadság elementáris botránnyát, és mindazt, amitől a modern állam- és jogelmélet gondnokai sosem voltak hajlandók tudomást venni. Ha így van, nagy időknek nézünk elébe. A forradalmi dinamizmusát lassan teljesen elvesztő modernitás után ez lehetne csak az igazi politikai lehetőség. Mert ellentétben azzal, amit a recepciókötetben Heller Ágnes sugall, a „politikai” semmi esetre sem tartozik a modern normalitás világához. A „politikai” nem foglya a modernségnek – ez egyre nyilvánvalóbb.

Épp a modernnek gépiesítették el a szuverenitást és iparosították a társadalmi viszonyokat, pontosan azért, hogy a hatékonyság és a történelem nagyobb dicsőségére felfüggeszthessék az ember politikai természetét. A szabadságot egyirányúvá kívánták tenni, s ezt az irányt történelemnek nevezték. De ahogy az egy irányba hullámozó történések elapadnak, a modernség aktualitása leül, a politikai rendből visszahúzódik a konstitutív hatalom, és Hobbes halandó istene (*deus mortalis*) elrejtí arcát. Micsoda szélcsendre és apályra érkezünk! A góg gyermekei melankolikus ábrázattal merülnek a normalitás mocsaraiba. Lelohadnak a nagy remények, az immanencia politikai formája sötétén izzó gömbbé változik. A Nap hallgat. Most olyan útitársra lesz szükségünk, aki kiismeri magát ebben az izzó sötétségben. És – jól érzi ezt a kettős recepciókötet legtöbb szerzője – a politikai modernség terepén Carl Schmitt ilyen útitársunk lesz. Hiszen ő pontosan úgy jár-kel az immanencia politikai formájában, ahogy Vergilius utazott a pokol verseiben.

Egy könyvrecenzió elsődleges feladata, hogy a szövegre merőleges olvasatot adjon, bírálatot fogalmazzon meg és rávilágítson a könyv jelentőségére. A Cs. Kiss Lajos szerkesztésében megjelent dupla recepciókötet **szerzők sokaságát vonultatja fel, rendkívül sokoldalúan vizsgálja és hozza közel az olvasóhoz Carl Schmitt életművét**. Egy ilyen, összességében több mint ezer oldalas vállalkozás kapcsán a részletes vizsgálat nem lenne célravezető. A szerkesztői szándékra és Schmitt magyar recepciójának egyes jellegzetességeire viszont érdemes reflektálni. A fentiekben arról volt szó, miért nem lehet Schmittet egykönnyen elhe-

lyezni a modern államelméletben. Ennek kapcsán merülnek fel a kérdések, melyek elmélyíthetnék a schmitti életmű értelmezését. Mi az igazság? Ki interpretál? Ki hoz ítéletet (ki dönt)? Miben áll a norma jelentősége? Melyek az emberi társadalom szükségletei? Ha e kérdéseket osztályozzuk, a következő szférákba nyerünk bepillantást: az igazság kérdése metafizikai jellegű, az interpretáció kérdése viszont metapolitikai. A döntés kérdése politikai, a norma kérdése pedig jogi. Végül a szükségletekre irányuló kérdés antropológiai és humánökológiai problémákat tár fel. Carl Schmitt életműve szempontjából egyik kérdés sem mellőzhető. Durva redukció lenne, ha akár csak egyet is elhagynánk ezek közül. Cs. Kiss összeállítása ezt a hibát bravúrosan elkerüli. Igaz, a Schmitttel kapcsolatos érdeklődés természetéből adódóan a főszerepet a döntés és norma viszonyát taglaló értelmezések kapják, valamint a politikai (*Politische*) fogalma. Még sincs olyan kérdés, amelyet legalább a kötet egyik vagy másik tanulmánya ne érintene. A magyar Schmitt-recepció becsületére válik, hogy ilyen összeállításra ad lehetőséget. Kivált a kommunista uralmat követően, miután Lukács György átkai oly sokáig elkísérték a német „irracionalizmust” és személyesen Carl Schmittet is. Jellemző, hogy Lukács a legalitást a politikában taktikai tényezőnek tekintette, a hasonló felfogást valló Schmitttel szemben viszont engesztelhetetlen maradt. Mi jelezhetné ennél jobban az ellenségesség politikai világokat szülő, kozmogonikus varázsát?

Mindent egybevetve, Schmitt fogadtatása a magyar társadalomtudományokban az adottságokhoz képest egészen kiegyensúlyozott képet mutat, legalábbis abban a formában, ahogy a könyv azt elénk tárja. A magyar recepció legsúlyosabb hiányossága, hogy mindeddig csaknem teljesen figyelmen kívül hagytuk Carl Schmitt politikai térelméletét (itt elsősorban a *Der Nomos der Erde* [1950], valamint *Land und Meer* [1942] című mesterműveire kell gondolni), s így alig esik szó arról, milyen fontos megállapításokra jutott Schmitt a globalizációval kapcsolatban. Az összeállításban ehhez kapcsolódóan is találunk néhány tanulmányt, ugyanakkor a spanyol, francia és olasz recepcióban meghatározó jelentőségű schmitti térelmélet hazai lenyomatát egyelőre hiába keressük. A magyar tudományos életben Carl Schmitt neve továbbra is egyet jelent a barát–ellenség megkülönböztetéssel. Említése a pozitív jog és szuverén döntés közti feszültségben fellépő bűnös izgalmakat idézi. A recepciókötet erénye, hogy ennél lényegesen összetettebb képet mutat. Ezért mondhatjuk, hogy egyszerre reprezentatív és irányadó.

CZOPF ÁRON